

նահանգների մէջ սկսեց տիրապետել հակա-
տէրունական և հակաթագաւորական զգաց-
մունքը: Այն ժամանակուայ բոլոր արեւել-
քում նկատելի դարձաւ հակահռոմէական
ուղղութիւնը: Նոյն բնազդական ժողովրդա-
կան ատելութիւնը ոգևորում էր նաև Յոյ-
ներին՝ Լատինների դէմ: Յուստինեանով է
սկսում այն դարձը, երբ փորձում են թո-
թափել լատինական պաշտօնական պալատա-
կան և դատաստանական լեզուի անհամոյ
շղթան: Ուստի տէրութեան օգտի տեսակէ-
տից կարելի է միայն ցուել, որ Հռոմի հետ
միութիւն կայացաւ: Սակայն Վիտալեանը և
Յուստինեանը ընդունել տուին իրենց ուղա-
ծը և 525 թ. Զատիկին՝ Կոստանդնուպոլի-
սը ներկայ եղաւ մի հանդիսի թէ ինչպէս
Յովհաննէս պապը՝ որին Թէոդորիսը յանձ-
նարարել էր մի բաւական չարագուշակ պաշ-
տօն՝ գնալ և համոզել, որ Արևելահռոմք մեղ-
մութեամբ վարուի արիանոսների հետ: մայ-
րաքաղաքի պատրիարքական եկեղեցու մէջ
պատուոյ տեղը նստեց՝ արեւելական պատրի-
արքից բարձր և պատարազ մատոյց լատինե-
րէն լեզուով: Յուստինեանն արդէն իրապէս
իւր ձեռն էր առել կառավարութեան իսկա-
կան ղեկը, երբ 525 թ. ապրիլի 1-ին Յուստի-
նը նրան կայսրակից հրատարակեց և օժեց:
Միեւնոյն ժամանակ նրա ամուսին Թէոդորան
ևս, որ առաջ կրկնում պարող կին էր, իւր
կայսերական հօրեղբոր ձեռքից ստացաւ թագ:
Կայսրուհու, որին Յուստինեանը այնքան յար-
գում էր, նախկին կեանքը ինչպէս որ պիտի
եղրակացնել նրա առաջուայ քաղաքացիական
ապրուստի եղանակից, արատներից անաղարտ
չէ եղել, բայց մի բան չդէտք է մոռանալ, որ
այն հայհոյանքները, որ դարերի ընթացքում
թափուել են նրա զիւրի, ծագում են մի զըր-
բից, որ յիշատակարանների ամենակասկածա-
ւոր զրականութեան (Memoiren litteratur) կա-
տարեկատարին է: Թէ արքունիքի մթնոլոր-
տից հեռացրած սենեկապետը՝ իւր դադա-
ղուած ծերութեան մէջ, անուր և թունա-
ւոր ստեր է հնարել, հեշտ է շատ դէպքե-
րում տպացուցանել, որով ստիպում է զգոյշ

լինել նրա միւս ցուցումների վերաբերմամբ ևս:
Եւստինայն դէպք Թէոդորայի վարքը իրրե-
թագուհու անարատ է: Նրա թշնամիներն
էլ չեն կարող ժխտել, որ նա արտակարգ հաս-
կացողութիւն և խելք ունէր քաղաքական և
թէ եկեղեցական գործերում: Եթէ Յուստի-
նեանը իւր արտասովոր կնոջ խրատներին ա-
ւելի լսած լինէր, դրանից տէրութեան հա-
մար դժբախտութիւն չէր ծագել:

(Կը շարունակուի).

Մեսրոպ Վարդապետ.

ՄԱՍԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱՓԵԼԿ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ.

Մեզ համար այնչափ թանկ մանուկների, որոնց
համար մենք ապրում և աշխատում ենք, ամբողջ
ապագան, կախուած է կրթութիւնից, նոցա ա-
պագայ վիճակի մասին հոգալիս մենք շատ անգամ
անուղղելի սխալներ ենք անում այդ դաստիարա-
կութեան մէջ, Այն երկիւղը, որով մենք սրտա-
տրոփ հոգում ենք մանուկների ապագայ վիճակի
մասին, ստիպում է մեզ վստահութիւն չունենալ
մանուկ բնաւորութեան վերայ և նրա դարգացման
գործի ամբողջ ծանրութիւնն առնել մեզ վերայ:
Սակայն կրթութիւնը մի օրգանական գործողութիւն
է, որ բղնում է ներքուստ և ոչ արտաքուստ:
Եանձն առնելով մեր յոյժից վեր մի այդպիսի գործ,
մենք մոռանում ենք, որ մեր պարտքն է միայն
մանկական բնոյթը սահմանափակել կարելի միջոց-
ներով: Փոխանակ երկնայի բնաւորութեանը ազա-
տութիւն տալու, որ նորա բնական ընդունակու-
թիւնները ծաղկեն, մենք հաղար ու մի ձեռով զըս-
պում և դուրս ենք հանում նորա հոգու մատաղ
ցանկութիւնները: Ասում են. — արդէնքները զօրաց-
նում են բնաւորութիւնը, Բայց զօրացած բնա-
ւորութիւնը նման է բնեռային գեանաքարչ կէշի
ծառին, որ թէև ցրտից չի վախենում, թէև ազատ
ճիւղաւորուում է, բայց ինչ. որքան տարբեր է
նա բարեւի հաբաւի կէշուց, որի հոգի վայելչա-
կազմ բունը բարձր բռնած ունի նորա գանգուր գա-

գալթը, Ինձ թուում է, թէ մենք շատ քիչ ենք օգտուում ազատութեան այն օրինակներից, որ տալիս է մեզ բնութիւնը, Սաղմը աճում զարգանում է ինքն իրան, նրան ցուցումներ պէտք չեն: Մասնիկները—մեր կազմութիւնն պատրաստող այդ անտեսանելի էակները, իւրեանց գործը գիտեն գերազանց կերպով, Նոքա գեղեցիկ խոհարարներ, վառարան վառողներ, ճարտարապետներ, կարգ ու կանոն պահանջողներ, նամակաբերներ և ամեն ինչ են: Ստամոքսի մէջ ներս մտնող կերակրի վերայ ագահութեամբ յարձակուում է ցանցերի մի մեծ խումբ, որ արագութեամբ ջնկոկում է կերակրի նիւթը: Գործին մանրաջին կերպով ծանօթ լինելով նոքա որոշ մասնիկներ դուրս են ձգում, միւսները յանձնում են մարմնի կազմուածք չիւսող գործաւարներին, մնացած մասերով էլ տաքութիւն են տալիս մարմնի կազմուածքին: Եթէ մարմնի մէջ բռնի կերպով ներս է մտնում որ և է անպէտք բան, այդ գէպքում առաջ է խաղում անձնուրաց վանդակների բանակը, որն իսկոյն և եթ յառաջ է բերում բորբոքումն, անկուածների վերլուծութիւն, շրջապատում է բռնի կերպով ներս խուժող շիւղը թարսումով և աշխատում է ընդհանուր ոյժերով հալեցնել յանդուգն թշնամուն:

Եթէ նրանք իւրեանց նպատակին չհասնեն, այն ժամանակ թարսւր հեռացնում են և շիւղը ծածկում պինդ կեղևով, որպէս զի օտար մարմինը կազմուածքի համար լինի մի անվնաս, մեռած տեղ: Եթէ ստամոքսի մէջ պատահամբ թոյն ընկնի, որը կարող է սպառնալ ամբողջ կազմուածքի քայքայմանը, այդ պահանջներն յառաջ են բերում փսխումն, որովհետև զգում են իւրեանց տկարութիւնը թոյնի առաջ նորա՝ կազմուածքի մէջ մնալու դէպքում:

Եթէ մեր մարմինը պահանջում է ազատութիւն և գիտէ օգտուել նորանից, ևս առաւել այդ ազատութիւնը կարեւոր է մեր հոգուն: Աւսուցչական Թարխանովը իւր մի յօդուածում՝ համեմատում է միտքը թթուեցնող նիւթերի հետ և ի միջի այլոց ասում. «Ինչպէս որ նուազագոյն չափով թթուեցնող տարրերը յարմարաւոր տեղ ընկնելով, ընդունակ են ընդարձակ, երկարատե քիմիական փոփոխութեանց և վերլուծութեանց պատճառ լինելու, այսպէս և ըստ երեւոյթին ամենաթույլ զգացմունքներն ու մտքի յղացումները ընկնելով առանձին անհատի, որպէս և ամբողջ ազգերի, գիտակցութեան մէջ, կարող են երբեմն որպէս զարկերակ ծառայել մարդու հոգեկան կեանքի ամբողջ ընթացքում, յառաջացնելով մեծամեծ փոփոխութիւններ, Կրթութեան գործը կախումն ունի զգացմունքի բարոյական և մարդասիրական ոյժից, այսինքն, եթէ այսպէս կարելի է ասել, կախումն ունի հոգեբանական այն հոգից, որի վերայ նա կընկնի:

Խաղողի հիւթը գինի է դառնում սեպհական ոյժի շնորհիւ. մերանը, որ կաթը մի քանի ժամում մածուն է դարձնում, ամենեւին չի ազդում խաղողի հիւթի վերայ, եթէ վերջինս նախապատրաստուած չլինի իւրացնելու, սեպհականեցնելու նորան: Միտքն ևս նոյնպէս չի կարող ծառայել, որպէս աստիճանաբար զարգացող մի սկզբունք, եթէ նորա էութիւնը չեն ըմբռնել, նորանով չեն հետաքրքրուել:

Մարմնի կազմուածքի ինքնազարգացման պատկերը պէտք է իրրւ մի ձեռնարկ ծառայէ մեր դաստիարակների համար: Մանկավարժը պարտաւոր է լինել միայն և միայն բարեխիղճ ծծմայր, Նորա պարտականութիւնն է ժամանակին տալ կերակուրը և հետեւ ուղեղի մարսողութեան կանոնաւորութեանը, Եթէ դաստուծութիւնը կանոնաւոր է, աշակերտը հետաքրքրուում է աւելի բարձրով և ինքն ընդառաջ է գնում նրան: Մեր մէջ գեռ ևս գոյութիւն ունին ստրկութեան աւանդութիւններ, Մենք սիրում ենք հրամայել և չենք կարող համբերել ինքնուրոյնութեան, աւելի ևս բողոքի: Մեր սովորութիւնն է ասել. «Սովորի, ինչ որ հրամայում են, եթէ ոչ՝ հեռացիր»: Բայց որքան էլ մարդ անգիր արած լինի դասագրքեր, որքան էլ նա սովորած լինի մեծ ճշմարտութիւններ, այնուամենայնիւ այդ բոլորը դեռ մի մեռած նիւթ կը լինի, եթէ այդ մտքերը, գաղափարները չմշակուեն սեպհական գիտակցութեամբ: Կրթութեան հիւթը լինելու է աշակերտի ինքնագործունէութիւնը: Ոչ որ չգիտէ, թէ ինչ է հարկաւոր ամեն մի մարդու, նոյն իսկ ինքը, բայց տուէք նորան ազատութիւն և դուք կը տեսնէք, որ ոչ մի ճշմարտութիւն չի ծածկուիլ նորա գիտակցութիւնից: Ուղիղ է, ճշմարիտ զարգացումը կամաց և աստիճանաբար է յառաջ գնում, տասներկու տարուայ ընթացքում Ամերիկաներ չի կարելի գտնել, դա այնքան պարզ է, որքան և այն, որ ցանած ցորենից իսկոյն չի կարելի հատիկ ստանալ, Ամեն բան իւր ժամանակն ունի: Աստիճանաւորութիւն և ազատութիւն, ահա այն պայմանները, որոնց միջոցով մարդը կարող է հասնել իր բարձր կատարելութեանը:

Ժամանակակից մարդու կեանքը մի տխուր պատկեր է ներկայացնում: Մեր առաջ տեղի է ունենում մարդկային հոգու ողբերգական սարսափելի տեսարաններ, Այսպիսով մենք կորցնում ենք մեր յոյսը և հաւատը: Յուսահատութիւնը մեզ համար խոչընդոտ է հանդիսանում մենք թուլանում ենք ֆիզիքապէս, յեղաշրջում մեր ճաշակը և ցանկութիւնները: Այս վիշտ է, բայց մի վիշտ, որ մենք ենք ստեղծում: Գիտակցութեան վերայ բռնանալը, դասեր անգիր անել ու թուլակութիւնն կեանքի ամենացաւալի երեւոյթների է հասցնում—անհամաձայնութեան խօսքի և գործի մէջ, Գիտու-

Թիւեր կը մնայ ձայն բարբառոյ յանապատի: Տասնեակ տարիներ են հարկաւոր ինժեների աստուածարան: Բժիշկ դառնալու համար Այդ ժամանակի ընթացքում ճրքան գեղեցիկ ճշմարտութիւններ ենք լսում: Որքան օգտակար գիտութիւններ ենք ձեռք բերում: Բայց ինչ օգուտ: քանի որ դիպում ստանալուն պէս սկսում ենք ապրել անմիտ և անխիղճ կերպով: Ինժեները դառնում է անգութ գործակատար: Ժողովը հնարագէտներին աստուածաբանը անսիրտ աստիճանաւոր: Թանջող արհամարհող նոր Ամերիկա գտնողներին: Օրէնքներն ու կանոնները շուտով մոռացւում են հաճութեամբ: Մեքենագործը իւր ամբողջ կեանքի ընթացքում չի մտածում կատարելագործել այն մեքենան: որի վերայ ինքը աշխատում է: Բժիշկը անգիր անելով մի կամ երկու հարիւր գեղատոն: հանգստանում դափնիների վերայ: կարծես այլևս առաջ գնալու տեղ չկայ բժշկականութեան մէջ:

Բանիմաց դասակարգը փափագում է «նոր խօսք» լսել: մինչ այդ խօսքն ամենի աչքի առաջն է: նա նոյնչափ հին է: որչափ ինքն աշխարհը: նորանով ենք մենք ապրում: առաջ գնում: ճշմարտութիւնը կանգնած է մեր սրտի գոնիքի առաջ: միայն թէ մենք կոյր և ծոյլ ենք: Մենք դաշնագրութիւններ ենք գրում: ազատութեան մասին: բարձրահնչուն ճառեր ենք կարդում անհատի նշանակութեան և նորա յառաջագիմութեան մասին: մինչ իրապէս ամենակոպիտ կերպով ոտնակոխ ենք առնում մարդու իրաւունքները: Ծնողները մարդավարի լրջօրէն խօսելով իւրեանց որդոց հետ: արդեօք զննում են նոցա ընդունակութեանց սաղմերը: Ի՞նչ են անում մանկավարժները: Ծանոթանում են արդեօք նոքա իւրեանց աշակերտների հետ: ականջ և ուշք են դնում արդեօք նոցա հարցումներին: տարակուսանքներին: Ոչ: ամբիոնից մինչև նստարան մեծ է վիհը: Անձնական կեանքը դառնում է աւելի և աւելի նեղ: միակողմանի: իսկ մենք գուարճանում ենք միայն խօսակցութիւններով: Ժամանակ է ուշք դարձնել: թէ արդեօք ի՞նչն է մատաղ սերնդի կրթութեան եռութիւնը:

«Իրթն» ըստ Ժողովրդի նշանակում է կեւրակրել առողջ կերակրով: հնարաւորութիւն տալ կազմուածքին ազատ զարգացնելու իւր մէջ թափուած բոլոր ոյժերն ու ընդունակութիւնները: Թէ ինչպէս են նայում կրթութեան գործի վերայ մեր մանկավարժները: այդ շատ պարզ է: Հրամայում են անգիր սովորել պատմութեան: կանոնների: պատուիրանների որոշ կարգեր և այսպիսով ամեն ինչ կատարել: 8: 9 տարեկան հասակից սկսած նստեցնում են մանկանը դպրոցում և հէնց առաջին օրուանից նորան «դու» են տալիս: Այդ դասը այլևս չի մոռանում մարդուն նորա ամբողջ կեանքի ընթացքում: դառնում է նորան անբաժան ըն-

կեր: Ուսման տարուայ ամբողջ ընթացքում երեխան դասով է զբաղուած: իւրաքանչիւր առաւօտ այդ դասը կրկնուում է: դասարանում պատասխանում: պարագմունքներից յետոյ աշակերտը ստիպուած է պատրաստել նորան իսկ գիշերը Թանջուում է այդ դասից իրրե զարհուրելի երազից: «Դաս»-ի միջոցին ժամանակ չը կայ փոքր ինչ հանգստանալու: կազդուրուելու: «Դաս»-ը շատ է: պէտք է շտապել անգիր անել: չիմանալ չի կարելի: մանկավարժները այդ պատճառով դուրս կանեն աշակերտին դպրոցից:

Զարգացման սկզբունքը բոլոր մեթոդիկաների և դիտակտիկաների հիմքն է: Իրականի մէջ բոլորովին այլ բան ենք նկատում: Մանկավարժները առ հասարակ գործ են ունենում դասարանի և ոչ աշակերտի անձնաւորութեան հետ: նոքա բոլոր աշակերտների համար առաջարկում են միևնոյն «դաս»-ը: պահանջում են միևնոյն պատասխանները: նոցա համար միանգամայն կարևոր չէ այն: որ աշակերտներից մէկն աւելի ընդունակ է երաժիշտ լինելու: քան մեքենագործ: մի ուրիշը չի կարող յառաջ գնալ ընկերների հետ և այլն: Այդպիսի դէպքերում մանկավարժութիւնը կարելի է համեմատել զինուորական խստութեան: նորա զիսցիպլինայի հետ: որ բոլորովին չի հետաքրքրուում մի որ և է անձով: նա կառավարում է խմբեր: Մանկավարժները պարտաւոր են պարապել որոշ չափով ժամեր: անցնել ծրագիրը: կատարել հրահանգներ: ուստի այդ ամենի համար յառաջ է գալիս մի տրիստր տեսարան—սանձահարելու չարաճճիներին և ծոյլերին:

Մեր կրթութիւնը հիմնուած է բռնութեանց վերայ: Մարդս մանկավարժների համար է մի փոս: ուր կարելի է լցնել ամենոյն տեսակ անպէտք նիւթեր: որոնցից ծանրները նստելով մատաղ հոգու վերայ: թոյլ չեն տալիս աճելու և ամրապնդելու նորա սաղմերը: Մատաղ սերնդի առաջին տարիներն անցնում են դասադրեր անգիր անելով: նա հասարակական կեանքի մէջ է մտնում անթիւ աշխարհադրական անուններ գիտենալով: բայց առանց ընաւորութեան և որոշ համոզմունքների: այնպէս որ՝ եթէ մինչև անգամ ինքնուրոյնութիւն է ցոյց տալիս: այն ևս անպատճառ մի որ և է այլանդակ ձևով է լինում: Աշխարհագրութիւնը: պատմութիւնը: կրթութեան և քաղաքակրթութեան զարգացման համար խիստ կարևոր են: սակայն մեր մանկավարժները և առանձնաշնորհութիւն վայելող դասադրերի հեղինակները կարծում են: որ իբր պատմութեան ամբողջ նշանակութիւնը աշակերտի՝ քննութեան առանց դժուարանալու հետեւալ հարցերին պատասխանելն է՝ ո՞ր թուին էր այն պատերազմը: որ եղել է այս ինչ գետի վերայ: ո՞վ է հիմնել այս կամ այն քաղաքը ևլն: Ի հարկ է աշակերտները

հարկադրուած են հնազանդուել մանկավարժների հրամաններին, նոքա պարտաւոր են անգիր սովորել պատմութիւնը առանց հասկանալու նորա էական նշանակութիւնը, միայն թէ մանկավարժների կողմից գովասանքի արժանանան։ Մեր մանկավարժները աւելորդ են համարում պահանջել աշակերտից հին պատմութիւնը իւր էական կէտերով, նոցա նպատակն է անգիր անել տալ աշակերտին ազգագրական աշխատանք, ինչով է սկսուում և ինչով վերջանում նորա բնական տոմսը և ինչով խոստովանում աշխարհացոյցութեան դասերի օգտակարութիւնը, բայց այդ դեռ չի նշանակում որ անհրաժեշտ է յիշել երկրագնդի ամբողջ կղզիների, լճերի, գետերի անունները։ Սոսկ տերմիններ թուելը դեռ գիտութիւն, ուսումն չէ, այն ինչ ուսման ամբողջ ընթացքում աշակերտը զբաղուած է այդ մեռած բառերը կրկնելով, Որպէս զի հնարաւորութիւն լինի յիշողութեան մէջ պահել այն անթիւ պատմական և աշխարհագրական անունները, որոնցով լիբն են մեր դասագրքերը, պէտք է չափից դուրս ոյժ, դեռատի ամբողջ եռանդը, Կանցնի քննութիւնը և անգիր արած բառերը շատ և շատ դէպքերում այլևս անպէտք կը լինին։ Դեռահաս մարդը գիմնալիայից դուրս գալով 1—2 տարուց յետոյ կը մոռանայ մեծ մասը և երբեմն էլ աւելի քիչ բան կ'իմանայ, քան օրաթերթ կամ ամսագիր կարդացող մի մանրամասն։ Կարգաւով մի որ և է տեղի թղթակցութիւն, նա ստիպուած է բաց անել քարտէզը դանելու յիշեալ քաղաքի կամ գիւղի տեղը։ Տասնամեայ անգիր անելու արդիւնքը լինում է անտարբերութիւն և ծուլութիւն, երբեմն նոյն իսկ զգուանք դէպի գիտութիւնը։

Մենք շփոթում ենք ընդհանուր կրթութիւնը մասնագիտականի հետ։ Կենքի համար կարևոր է գիտութեան էութիւնը, նորա հետեանքը, եզրակացութիւնը, այն ինչ մենք առաջարկում ենք նորա հում նիւթը, այն հաւաքածուն, որը կազմելու համար երկար աշխատում մասնագէտ գիտնականը։ Կենքը ծառայում է որպէս մի փորձառութիւն գպրոցի համար։ Կենքի համար հարկաւոր են գաղափարներ և ոչ բառեր։ Մասնագէտն էլ բառեր չի սիրում։ Մեր ներկայ դասատուութիւնը ծանօթացնում է իւր սաներին գիտութեան հետ այնպէս, ինչպէս ծանօթացրած կը լինէր ճարտարապետը աշակերտին իւր ձեռնարկած շինութեան հետ, եթէ ստիպէր նորան կրել նորա մօտ գերան, աղիւս, կաւ և այլն, ճարտարապետը պարտաւոր է պարապել մակարդակի և նախագծի կազմութեամբ, անխոհեմութիւն կը լինէր ստիպել նորան կրելու աղիւս և այլ նիւթեր։ Մանկավարժները փոխանակ անխորհուրդ կերպով առաջարկելու աշակերտին սովորել աշխատելից մինչև այնտեղ, պէտք է զբաղուեն մարդուս ինքնակրթութեան վերաբերեալ գիտողութիւն-

ներով։ Խօսակցութեան միջոցով նամանաւանդ ինքնուրոյն գրաւոր կամ ձեռքի աշխատութիւնների խելացի ընտրողութեամբ, նոքա պարտաւոր են որոշել աշակերտների բնական հակումները և իւրեանց գիտումների արդիւնքը հրապարակ հանել, Այսպիսով նոքա մեծ ծառայութիւն մատուցած կը լինէին թէ գիտութեանն և թէ իւրեանց սաների ապագայ բաղդաւորութեանն։ Ուսումնարանը կարող էր լարորատորիայի նշանակութիւն ունենալ, որտեղ էկսպերտները գիտնական ճանապարհով կը ճանաչէին աշակերտների ընդունակութիւններն ու հակումները և սաներին կուղարկէին նոցա ընդունակութիւններին համապատասխան մասնագիտական գպրոցներն։

Կենքի էվոլյուցեան երկու տարրեր ճանապարհներով է կատարուում՝ մի կողմից կազմուածքը առանձնայատուկ է մարդուն, միւս կողմից նա յարմարուում է տեղական կենսքին, Հէնց նոյն իսկ մարդու կազմուածքի մէջ յառաջ է գալիս նոյնանման գործողութիւն։ Ընդհանուր ինքնաճանաչութիւնն անց է կենում գործարաններին, որոնք լրացնելով մէկ մէկի, ծառայում են մի ընդհանուր նպատակի՝ պահպանել կազմուածքի կենսքը, Պետութեանց կենքի մէջ մենք տեսնում ենք, որ արհեստաւորների, նկարիչների և երաժիշտների խմբեր, ընկերութիւններ են կազմում, հանրամարդկային գաղափարին ծառայելու համար մարդկանց գործունէութիւնը, զբաղմունքը մասնագիտութեան ձև է ստանում։

Այս կրկնակի գործողութիւնը բնութեան օրէնքն է, Ժամանակակից կենքի պայմաններն այնպէս են, որ իւրաքանչիւր մարդու անհրաժեշտ է մասնագէտ լինել, Որպէս զի մարդ կերակրուի, պէտք է որ և է արհեստ իմանայ, Հասարակութիւնն այնպէս է բաժանում աշխատանքը իւր անդամների մէջ, որ ամեն մարդ աշխատի առանձին ուղղութեամբ, որովհետև այդպիսով է բարձրանում աշխատանքի արդիւնաբերութիւնը, Բայց ինչ մասնագիտութեան համար էլ պատրաստէ գպրոցը, այնուամենայնիւ նա աչքի առաջ պէտք է ունենայ հոգու և մարմնի զուգընթաց զարգացումը։ Արհեստաւորը պարտաւոր է զբքեր կարգալ, պէտք է լսէ հանրամտաչելի ժողովրդական դասախօսութիւնների, կարողանայ զբրել իւր նկատողութիւնները, Մտաւոր զբաղմունք ունեցող մարդը պարտական է ամենայն օր ֆիզիքապէս աշխատել, Ուսումնարանը պէտք է յառաջ բերէ իւր սաների մէջ այն համոզմունքը, որ հոգու և մարմնի հաւաստարակչութիւնը մի տեսակ զբաւական է յաջող ապագայի համար, Հին ժամանակներում մարդիկ ապաւինում էին իւրեանց մեկնունքներին, ձեռները և ոտները նոցա պաշտպաններն էին, այժմ դոքա երկրորդական տեղ են բռնում, առաջնակարգ ոյժն է խելքը, միտքը։

Մարդն իւր առանձնասնեակում՝ չորս պատերով շրջապատուած, գրիչ և կարկինը ձեռին, պատերազմներ է մղում և յաղթութիւններ է տանում։ Նորա մօտ ընկած է հնազանդ մեքենան, որ մշակում և ցանում է նորա դաշտերը, հաւաքում է ցորենը, հագցնում է իւր հրամայողին, տանում շրջեցնում է նորան օդի մէջ, իջեցնում է ծովի յատակը, նորա առաջ նկարում է հեռաւոր երկրներին կենդանի նկարներ, նորան է հասցնում հաղաւոր վերստեր հեռու գտանուող հնչիւններ, Մարդը շունչ և երակ է դառնում տիեզերքի համար, նորա կամքը տարածուում է հեռու, շատ հեռու անհուն տարածութեան մէջ, նորա գիտակցութիւնը թափանցում է ընութեան խորքը, Բայց մտքի ոյժը պէտք է զգոյշ և վարպետօրէն բանեցնել։

Հոգեկան և նիւթական սկզբնաւորութեանց, ձեւի և բովանդակութեան, գիտակցութեան և փորձի անմիջական կապակցութիւնն չհասկանալն մանկավարժական գիտութիւնը կեղծ գրութեան մէջ է դնում, որի արդիւնքը լինում է այլանդակութիւն իւր բոլոր ստեղծի ձեւերով, Վարդկային միտքը չափազանց յեղյեղուն, առաձգական է, որով՝ փաստերի մասին դատողութիւն տալիս՝ կարող է հասնել մինչև ստեղծագործող ընդունակութեանց աստիճաններն, ասել է Տենգալը, այսինքն՝ թէ մարդկային միտքն ընդունակ է նորանոր գիւտեր, ստեղծագործութիւններ անելու։ Այդ այդպէս է, բայց եթէ մենք սկսենք պարապել միայն դատողութիւններով, այն ժամանակ կարող է պատահել, որ հասնենք այն միջակին, երբ մարդ կորցնում է միտածողութեանց ամենատեսակ ընդունակութիւններն անգամ։

Մտածողութիւնը մի կենդրոնական գործունէութիւն է, Գիտակցութեան աշխատութեան տեղութիւնը կախումն ունի միայն մարդու անհատական եւանդից, Ուղեղի անընդհատ գործունէութիւնը կարող է ուժասպառ անել ամբողջ մարմնի կազմուածքը և կարող է խելագարութեան հասցնել, Մենք բոլորս համարեա մտաւորապէս, բարոյապէս և ֆիզիքապէս անընկալ մարդիկ ենք, Մեր կրթութեան այժմեան ուղղութիւնն, եթէ նա չբարեփոխուի, ապագայում աշխարհս կը դարձնի խելագորկների բնակարան, Հիպնոտիզմի ազդեցութիւնը ցոյց է տալիս, թէ ինչպէս մեր մէջ ժամանակի ընթացքում տարածուեց կամքի թուլութեան հիւանդութիւնը, Մեր երկրասարգութիւնը հետեւում է եղած հոսանքին, պատահմունքի խաղալի է, Մեզ վերայ իշխում են կրքերը և ոչ բանականութիւնը, որին մենք ուժասպառ ենք առնում իւր կարողութեան չափից աւելի ծանր աշխատանքով, երբ ցանկութիւնը դեռ նոր է յղանում մեր մէջ, կամքը դեռ ևս կարողանում է իշխել նորան, բայց քանի որ ցանկութիւնն դառ-

նում է հաստատուն, տեղական, գիտակցութեան ներգործող ոյժը՝ կամքը տեղի է տալիս, Յանկութիւնն ձեռք է բերում մի կամք, որ ի վերջոյ, Իւպիտերի պէս, գահընկեց է անում իւր ծնողին։ Այդ ձգտող, խիզախող կրքերի և բանականութեան հոռու մէջ խորտակուում է մեր «ես»-ը և ուղեղի մէջ անիշխանութիւն է տիրում։

Պէտք է յուսահատուել, ապագայում կարող է լաւ լինել, Բնութիւնն ինքը այդպիսի ցաւեր բուժող կը հանդիսանայ, Կը գայ ժամանակ, երբ խրոխտ մանկավարժը կը դառնայ խոնարհ դիտող և օգնող մատաղ ոյժերի, Բնութիւնը բռնութիւն չի սիրում, Մի բռնանար, ահա մի պատուէր, որը կայ իւրաքանչիւր մարդու խղճի խորքում և որ կազմում է այն երկրային ճշմարտութիւնը, դէպի որը, թէև կուրօրէն, բայց մեծ ցանկութեամբ, ձգտում է մարդկութիւնը, Վարդու ոյժերը սահմանափակուած են ժամանակի և տարածութեան ձեռքով, բայց նորա հոգու խորքերում թաղնուած մեծագոյն խորհուրդներ կան, Ազատեցէք մարդուն, որպէս զի նա դառնայ Պիւթագորոս, Նիւտոն և այլն, Մեր առաջ բացուում է անթիւ գիւտերի հեռանկարը, Վարդու մէջ անսպառ հարստութիւն, գանձ կայ, պէտք է փորել, դուրս բերել նոցա և ոչ թէ ծածկել, Պատմութիւնը պատկերացնում է մեր առաջ մարդկային մտքի կարողութեան չափը զանազան ժամանակներում, Վարդ որչափ ազատ լինի, նորչափ և լի փաթեմ հասակ և հոգու հզօր կարողութիւն կունենայ, եթէ մարդկութիւնը յառաջ է գնում, այդ ոչ թէ նորանից է, որ մարդիկ անգիր են անում օտարի ասածներն, այլ որ իրանք որ և է բանի մասին գիտակցութեամբ խորհում են, Կոյմնացոյցի, հեռագիտակի, տպագրական մեքենայի գաղափարները գտնուել են ներքին ջանքով, սեպհական մտածողութեամբ և ոչ թէ գասագրքերի շնորհիւ, Վարդու կամքին թողէք խորասուզուելու իւր ներքին հարստութեանց մէջ, նա կը գտնի այնտեղ ոչ միայն այն, ինչ որ գտել են նախորդները, այլ և այն ամենը, ինչ որ կարելի է գտնել, միայն թէ ժամանակն արդեւք չլինի անհատականութիւնների կատարեալ բարգաւաճման, Մեր ներքը թագնուած է ամեն տեսակ իմաստութիւն, նորան ազատութիւն տուէք և ով կարողութիւն ունի, կաճի։

Թարգմ. „Подъём“ -ից.

Գ. Ղ.